



## TALABALARNING REFLEKSIV QOBILIYATLARINI RIVOJLANTIRISH ASOSIDA BÖLAJAK ÖQITUVCHILARNI TAYYORLASH TEXNOLOGIYASINI TAKOMILLASHTIRISH

*Ra'no Ayazova*

*Çirchiq davlat pedagogika universiteti*

*“Pedagogika nazariyasi va tarixi” yoʻnalişi*

*2-kurs magistranti*

**Annotatsiya.** Maqolada böljak oʻqituvchilarning kasbiy tayyorgarligi jarayonida talabalarning refleksiv qobiliyatlarini rivojlantirishning nazariy asoslari, pedagogik mexanizmlari va amaliy tavsiyalari yoritilgan. Muallif talabalarning oʻz faoliyatini tahlil qiliş, baholaş va tuzatiş könikmalarini şakllantirişga qaratilgan tayyorlaş texnologiyasi modelini taklif etadi hamda refleksiv jurnal, mikrodarslik tahlili va guruh muhokamasi usullarining örne asoslaydi.

**Kalit sözlar:** refleksiya, refleksiv qobiliyat, böljak oʻqituvçi, kasbiy tayyorgarlik, pedagogik texnologiya, öz-özini baholaş, ta'lim sifati.

**Аннотация.** В статье освещаются теоретико-методологические основы, педагогические механизмы и практические рекомендации по развитию рефлексивных способностей студентов в процессе подготовки будущих учителей. Автор анализирует философские и психологические толкования рефлексии и предлагает структурную модель технологии подготовки, направленную на формирование навыков самоанализа, самооценки и коррекции собственной деятельности.

**Ключевые слова:** рефлексия, рефлексивные способности, будущий учитель, профессиональная подготовка, педагогическая технология, самооценка, качество образования.

**Annotation.** The article covers the theoretical and methodological foundations, pedagogical mechanisms and practical recommendations for developing students' reflective abilities in the professional training of future



*teachers. Analysing philosophical and psychological interpretations of reflection, the author proposes a structural model of training technology aimed at forming students' skills of self-analysis, self-assessment and self-correction, substantiating the role of reflective journals, micro-teaching analysis and group discussion.*

**Keywords:** *reflection, reflective abilities, future teacher, professional training, pedagogical technology, self-assessment, quality of education.*

## **Kirish**

Bugungi kunda jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyoti ta'lim tizimi, xususan, pedagog kadrlar tayyorlash sifatiga bevosita bog'liq bo'lib qolmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 8-oktabrdagi PF-6079-son Farmoni bilan tasdiqlangan oliy ta'lim tizimini 2030-yilga rivojlantirish konsepsiyasida ta'lim sifatini tubdan yuksaltirish hamda raqobatbardosh mutaxassislar tayyorlash vazifalari belgilangan. Ushbu vazifalarning ijrosi birlashtirilgan o'qituvchilarning kasbiy tayyorgarlik darajasiga bog'liq, chunki yosh avlodga ta'lim-tarbiya berish mas'uliyati aynan o'qituvchi zimmasidadir.

Prezidentning 2019-yil 21-iyundagi PF-5760-son Farmoni esa oliy ta'limni tubdan takomillashtirish va jarayonni talabaga yo'naltirish choratadbirlarini belgilagan. Demak, zamonaviy talaba o'z faoliyatini mustaqil tahlil qila oladigan, xatolaridan saboq chiqara biladigan subyekt bo'lishi lozim; bu esa refleksiv qobiliyatlar rivojlantirishni taqozo etadi, biroq an'anaviy tayyorlashda bunga yetarli e'tibor berilmayapti. Shu bois maqolaning maqsadi - refleksiv qobiliyatlarni rivojlantirish asosida birlashtirilgan o'qituvchilarni tayyorlash texnologiyasini takomillashtirishning nazariy asoslari va amaliy mexanizmlarini ilmiy asoslashdan iborat.

### **1. Refleksiya tushunchasining ilmiy-metodologik mohiyati**

Refleksiya (lotincha reflectio - burilish) insonning o'z faoliyati va harakatlarini tahlil qilib ko'rish, o'z-ozini anglashi jarayonini bildiradi. Pedagogik kontekstda refleksiya o'qituvchining o'z harakatlari, o'quvchilar bilan munosabatlari va rivojlanishi ustidan muntazam mulohaza yuritishini anglatadi. Reflektiv tafakkur muammosiga ilmiy asos bergan olimlardan biri D.Dyui bo'lib, uning fikricha, haqiqiy tashkilot tashkiloti



ustidan mulohaza yuritish orqali amalga oshadi hamda shartli qabul qilingan qarorlardan voz kechib, muammoni tanqidiy tahlil qilishga undaydi .

D.Shon kasbiy faoliyatda refleksiyaning ikki turini ajratadi: harakat jarayonidagi (reflection-in-action) va harakatdan keyingi (reflection-on-action) refleksiya . Refleksiv psixologiya vakillari I.N.Semyonov va S.Yu.Stepanov refleksiyani ijodiy tafakkurning yadroviy mexanizmi deb talqin etadilar . O.S.Anisimov esa refleksiyani “faoliyat ustidan faoliyat” sifatida talqin qilib, uni metodologik madaniyatning ajralmas qismi hisoblaydi . O'zbek pedagogikasida ham ta'xis va baholash komponentlarining o'rne U.Tolipov va M.Usmonboeva tadqiqotlarida ta'kidlangan . Natijada refleksiv qobiliyat o'z-o'zini anglash, faoliyatni tahlil qilish, o'z-o'zini baholash va o'z-o'zini tuzatish komponentlari yaxlitligi sifatida ta'riflanadi; aynan shu yaxlitlik bo'lajak o'qituvchining kasbiy o'sishini ta'minlaydi.

2. Bo'lajak o'qituvchilarning refleksiv qobiliyatlarini rivojlantirishning pedagogik mexanizmlari

Bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlash texnologiyasida refleksiv komponentning mavqegi D.Kolbning tajribali o'rganish sikli orqali ilmiy asoslanadi. Unga ko'ra, o'rganish jarayoni konkret tajriba, mulohaza yuritish, abstrakt kontseptualizatsiya va faol sinov bosqichlarini o'z ichiga oladi . Refleksiya siklining markaziy bo'gini bo'lib, aynan shu bosqichda xulosalar umumlashtirilib, yangi vaziyatlarga ko'chiriladi. G.Gibbs esa jarayonni tavsif, his-tuygular, baholash, tahlil, xulosa va reja qadamlariga ajratadi . Ushbu modellar talabaning refleksiv tahlilni soddadan murakkabga qarab bosqichma-bosqich egallasini ta'minlaydi.

Refleksiv qobiliyatlarni rivojlantirishda amaliy vositalar tizimi muhim ahamiyatga ega. J.Mun ta'kidlaganidek, refleksiv jurnal yuritish talabaning tajribasini yozma shaklda tahlil qilish orqali chuqur o'zlashtirishga xizmat qiladi : talaba har bir vaziyat bo'yicha his-tuygulari va qiyinchiliklarni yengish yo'llarini qayd etadi. Bosqa samarali usullar qatoriga mikrodarslik videoyozuvlarini tahlil qilish, keys-stadi, guruh muhokamasi va o'zaro baholash kiradi. Mikrodarslikda talaba o'z darsining yozuvini ko'rib chiqib, nutqi, vaqt taqsimoti va metodlarni tanlashdagi kamchiliklarini mustaqil



aniqlaydi. Bu jarayonlarning samaradorligi muhitdagi xavfsizlik va iшонч, o'qituvchining refleksiv faoliyatga namuna bo'lishi, vazifalarning muntazam berilishi hamda portfoliyo va rubrikalardan foydalanish kabi pedagogik shartlarga bog'liq.

### 3. Tayyorlash texnologiyasini takomillaştırish yo'llari va amaliy tavsiyalar

Bolajak o'qituvchilarni tayyorlash texnologiyasini takomillaştırish to'rtta o'zaro bog'liq komponent yaxlitligida amalga o'siriladi: maqsadli-didaktik komponent (refleksiv qobiliyatlarni rivojlantirishning vazifalari va mezonlari), kundariy komponent (pedagogika, psixologiya va metodika fanlarining refleksiv vazifalar bilan boyitilishi), jarayoniy komponent (refleksiv usullarning o'quv jarayoniga integratsiyasi) hamda tashxis komponenti (refleksiya darajasini muntazam o'lchash). Ushbu komponentlarning uzviyligi tayyorlash jarayonini bilim beruvchanlikdan subyekt-subyekt munosabatlariga asoslangan rivojlantiruvchi jarayonga aylantiradi.

Olib borilgan tahlil quyidagi tavsiyalarni shakllantirdi. Birinchidan, har bir pedagogika fani dasturiga talabning o'z faoliyatini tahlil qilishni talab etuvchi vazifalar kiritilishi lozim. Ikkinchidan, pedagogik amaliyot 1-kurstdan bo'slab uzluksiz tizim bo'yiqa tashkil etilib, talabning maktabdagi kuzatuvlari va dars tahlillari refleksiv jurnalda aks ettirilishi kerak. Uchinchidan, mikrodarslik mashg'ulotlari videoyozuv asosida o'z-o'zini tahlil qilish va guruh muhokamasi bilan yakunlanishi maqsadga muvofiq. To'rtinchidan, elektron portfoliyo orqali talabning kasbiy rivojlanish dinamikasi kuzatilib, har semestrda refleksiya darajasi kognitiv, operatsional va motivatsion mezonlar bo'yiqa o'lchanadi. Ayni paytda talabalarning bo'slangich refleksiv tajribasi pastligi va o'qituvchilarning maxsus tayyorgarlik zarurligi kabi qiyinchiliklar texnologiyani bosqichma-bosqich, eksperimental tekshiruvlar bilan joriy etishni taqozo etadi.

### Xulosa

Refleksiv qobiliyat bolajak o'qituvchi kasbiy tayyorgarligining yadroviy komponenti bo'lib, o'z-o'zini anglash, faoliyatni tahlil qilish, baholash va tuzatish komponentlari yaxlitligida namoyon bo'ladi. D.Dyui, D.Shon, I.N.Semyonov, S.Yu.Stepanov va O.S.Anisimov asarlarida refleksiyaning nazariy asoslari ishlab



çiqilgan; D.Kolb va G.Gibbsning sikl modellari esa nazariyalarni ta'lim jarayoniga tabaqali kiritish imkonini beradi. Texnologiyani takomillaştirish maqsadli-didaktik, mundariy, jarayoniy va taşxis komponentlarini refleksiv yönalişda boyitişni nazarda tutadi; refleksiv jurnal, mikrodarslik tahlili, guruh muhokamasi va keys-stadi usullari talabada öz faoliyati ustidan mustaqil mulohaza yuritiş madaniyatini şakllantiradi. Taklif etilgan yondaşuv tayyorlaş sifatini oşirib, talabada umrbod kasbiy öşiş motivatsiyasini ham şakllantiradi. Kelgusida texnologiya samaradorligini eksperimental tasdiqlaş davom etadigan tadqiqot yönalişi böladi.

## FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RÖYXATI

1. Özbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 8-oktabrdagi PF-6079-son "Özbekiston Respublikasida oliy ta'lim tizimini 2030-yilgaça rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlaş töğrisida"gi Farmoni // Qonunçilik ma'lumotlari milliy bazasi. - Toşkent, 2020.
2. Özbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 21-iyundagi PF-5760-son "Özbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini tubdan takomillaştirish va oliy ta'lim muassasalari faoliyatini samarali boşqarişni yanada rivojlantirish çora-tadbirlari töğrisida"gi Farmoni // Qonunçilik ma'lumotlari milliy bazasi. - Toşkent, 2019.
3. Dewey J. How We Think. - Boston: D.C. Heath & Co., 1910. - 159 p.
4. Şçön D.A. The Reflective Practitioner: How Professionals Think in Action. - New York: Basic Books, 1983. - 374 p.
5. Семёнов И.Н., Степанов С.Ю. Рефлексивная психология и педагогика творческого мышления. - Запорожье, 1992.
6. Анисимов О.С. Методологическая культура педагогической деятельности и мышления. - М.: Экономика, 1991.
7. Толипов У.К., Усманбоева М. Педагогик технологияларга кириш. - Тошкент, 2006.
8. Kolb D.A. Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development. - Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1984. - 256 p.



9. Gibbs G. Learning by Doing: A Guide to Teaching and Learning Methods. - Oxford: Further Education Unit, Oxford Polytechnic, 1988. - 129 p.
10. Moon J.A. Reflection in Learning and Professional Development: Theory and Practice. - London: Kogan Page, 1999. - 229 p.